

Aneta Paszkiewicz

Pozycja ucznia w grupie rówieśniczej

Scientific Bulletin of Chełm - Section of Pedagogy nr 1, 166-174

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POZYCJA UCZNIĄ W GRUPIE RÓWIEŚNICZEJ

ANETA PASZKIEWICZ

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

STRESZCZENIE: *Grupa rówieśnicza jest dla dziecka miejscem, w którym nabywa ono wielu pożądaných umiejętności społecznych. Ponadto znacząco wpływa ona na postęp procesu socjalizacji młodego człowieka, posiada ogromne znaczenie, szczególnie, w przypadku dzieci w wieku szkolnym, z tego względu, że tym okresie pojawia się potrzeba izolacji od osób dorosłych i nieodparta chęć przebywania wśród ludzi w zbliżonym wieku, o podobnych zainteresowaniach czy upodobaniach. Grupy rówieśnicze rządzą się określonymi prawami – dzielą dzieci na popularne i niepopularne, wyodrębniają przywódców i ich zwolenników. W przypadku uczniów odrzucanych, możemy mieć do czynienia z pewnymi negatywnymi konsekwencjami, jak społeczna izolacja, poczucie niekompetencji społecznej, a nawet nerwice czy zachowania przestępcze. Sytuacje takie można z całą pewnością zaobserwować w klasie szkolnej. Niski prestiż w grupie rówieśniczej i niepowodzenia doświadczane w kontaktach z rówieśnikami mogą negatywnie wpływać na kształtowanie się obrazu własnej osoby. Stąd też do ważniejszych zadań szkoły zaliczyć należy właściwe kierowanie procesem samooceny. Obraz samego siebie powinien opierać się na samopoznaniu, rozpoznawaniu braków i wad, w taki sposób, aby uczeń mógł je przewyciężyć, ale przede wszystkim poszukiwaniu mocnych stron i uświadamianiu ich istnienia.*

SŁOWA KLUCZOWE: *grupa rówieśnicza, prestiż społeczny, relacje międzyrówieśnicze, metody socjometryczne*

Grupa rówieśnicza jest dla dziecka miejscem, w którym nabywa ono wielu pożądaných umiejętności społecznych. Ponadto znacząco wpływa ona na postęp procesu socjalizacji młodego człowieka. „Do grup rówieśniczych zaliczamy zarówno spontaniczne grupy nieformalne (grupy zabawowe, paczki i inne ugrupowania w klasie i poza nią), jak też formalne grupy dziecięce i młodzieżowe (organizacje, kluby, koła zainteresowań, grupy obozowe lub kolonijne, itp.”¹. Grupa rówieśnicza posiada ogromne znaczenie szczególnie w przypadku dzieci w wieku szkolnym, z tego względu, że tym okresie pojawia się potrzeba izolacji od osób dorosłych i nieodparta chęć przebywania wśród ludzi w zbliżonym wieku, o podobnych zainteresowaniach czy upodobaniach. Grupy rówieśnicze rządzą się określonymi prawami – dzielą dzieci na popularne i niepopularne, wyodrębniają przywódców i ich zwolenników. W przypadku uczniów odrzucanych, możemy mieć do czynienia z pewnymi negatywnymi konsekwencjami, jak społeczna izolacja, poczucie niekompetencji społecznej, a nawet nerwice czy zachowania przestępcze. Sytuacje takie można z całą pewnością zaobserwować w klasie szkolnej.

H. Misiura wskazuje, iż: „Rozpoczynając naukę w szkole, dziecko wkracza w skomplikowane środowisko społeczne. Nawiązuje kontakt z nauczycielami, staje się członkiem klasy - zespołu rówieśniczego. Jeśli zachowuje się źle, jest przez nauczyciela

¹ M. Przetacznik-Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 2002, s. 209.

ganione, dzieje się to przy klasie. Jeśli jest chwalone, słyszą to też wszyscy. Stosunek klasy do każdego ucznia nie jest sprawą obojętną. Gdy dziecko jest zżyte z klasą, jeśli dobrze się w niej czuje, chętnie chodzi do szkoły, chętnie także się uczy. Gdy ma konflikty z kolegami, wpływa to ujemnie na jego przeżycia szkolne, a przeważnie także na jego stosunek do nauki”².

Jak podaje M. Łobocki „klasa szkolna stanowi formalnie zorganizowaną grupę społeczną, złożoną z uczniów reprezentujących podobny poziom umysłowy i stopień rozwoju fizycznego, jak również przejawiających podobne potrzeby i zainteresowania”³.

Klasa szkolna jest grupą społeczną, w której można dokonać podziału na grupy formalne i nieformalne. M. Przetacznikowa pisze: „granice między tymi grupami są płynne, lecz zasadniczy kierunek rozwoju społecznej struktury klasy szkolnej polega na tym, że stopniowo następuje rozwój związków nieformalnych w obrębie grupy formalnej, jaką początkowo stanowi klasa. W wyniku stałych kontaktów koleżeńskich wzrasta więź emocjonalna między uczniami. (...) Klasa o zwartej strukturze wewnętrznej, zaspokajająca wiele potrzeb psychologicznych i społecznych swoich członków, nie przestaje być jednak grupą formalną, zwłaszcza jeśli rozpatrujemy jej funkcje i działalność w całokształcie zadań dydaktycznych i wychowawczych szkoły”⁴.

Jak podaje M. Przetacznikowa „w całokształcie oddziaływań wychowawczych na jednostkę, grupa rówieśnicza pełni niezastąpioną funkcję w procesie socjalizacji. Zaspokaja ona te potrzeby społeczne, których wychowawcy reprezentujący pokolenie dorosłych, nie są w stanie zaspokoić: potrzebę przynależności do zespołu, którego członkowie pełnią równorzędne, choć zróżnicowane role społeczne na zasadzie „równi z równymi”, potrzebę nawiązywania kontaktów towarzyskich oraz wymiany poglądów i opinii bez udziału dorosłych. Dzięki silnej motywacji uczestnictwo w grupie rówieśniczej – w zależności od pełnionej tam roli – wzmacnia poczucie własnej wartości i poczucie społecznej przydatności jednostki. Mechanizm socjalizacji przez przynależność do grupy rówieśniczej polega także na tym, że włączającemu się do grupy zależy bardzo na uznaniu jej członków. Na uznanie to trzeba sobie zasłużyć, podobnie jak trzeba zdobyć sympatię kolegów, zachowując się zgodnie z obowiązującymi w grupie normami i sankcjami. Jest to sytuacja odmienna niż w rodzinie, gdzie najczęściej akceptuje się dziecko i darzy je uczuciem bez względu na to, jak dalece sobie na to zasłużyło. Kary wyznaczone przez grupę cechuje też większa bezwzględność niż kary wymierzane przez rodziców i nauczycieli. Najbardziej dotkliwą karą jest odrzucenie dziecka przez kolegów, wyizolowanie z grupy. W obawie przed taką sankcją członkowie grupy zachowują się często konformistycznie, nawet wbrew własnemu przekonaniu”⁵.

W klasie szkolnej funkcjonuje wzmocniony system kontroli społecznej sprawowany przez grupę rówieśniczą. Znaczącą rolę w tym systemie odgrywają tzw. normy grupowe, w których skład wchodzi:

1. ocena znaczenia różnego typu zachowań, rozpatrywanych z punktu widzenia interesów grupy,
2. oczekiwania dotyczące pożądanых sposobów zachowania się członków grupy,
3. reakcje grupy na zachowania jej poszczególnych członków, które będą przybierać bądź formę sankcji pozytywnych (nagród), w sytuacji, kiedy zachowania te są

² H. Miciura, *Miejsce słabego ucznia w klasie*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 9-10, http://www.eid.edu.pl/archiwum/2001,99/listopad-grudzien,173/miejsce_slabego_ucznia_w_klasie,1216.html, [dostęp z dnia: 10.12.2013].

³ M. Łobocki, *Wychowanie w klasie szkolnej*, Warszawa 1974, s. 9.

⁴ M. Przetacznikowa, *Psychologia klasy szkolnej*, [in:] *Psychologia wychowawcza*, red. M. Przetacznikowa, Z. Włodarski, Warszawa 1983, s. 556.

⁵ M. Przetacznikowa, *Grupa rówieśnicza jako środowisko wychowawcze*, [in:] *Psychologia wychowawcza*, red. M. Przetacznikowa, Z. Włodarski, Warszawa 1983, s. 564.

pożądane bądź też formę sankcji negatywnych (kar) wówczas, kiedy zachowania są sprzeczne z interesami grupy⁶.

Dostosowanie się i przestrzeganie norm grupowych panujących w określonej klasie będzie miało istotny wpływ na pozycję ucznia i jego prestiż. A. Janowski i R. Stachyra podają, że pojęcie „prestiż społeczny” może mieć trzy znaczenia:

1. Prestiż związany ze społecznie nakazanym szacunkiem wynikającym z racji pełnionej przez jednostkę roli.
2. Prestiż wynikający z miejsca, jakie zajmuje dana osoba lub zbiorowość na skali „wyższość-niższość” społeczna, będący rezultatem intuicyjnego porównywania i sumowania różnych cech.
3. Prestiż rozumiany jako charakterystyczna cecha obrazu, który ktoś tworzy sobie na temat innego człowieka⁷.

Na prestiż w grupie rówieśniczej mają wpływ cztery zdolności, związane z inteligencją interpersonalną:

1. Organizowanie grup – podstawowa umiejętność przywódcy, na którą składa się inicjowanie i koordynowanie wysiłków zespołu ludzi. W szkole zdolność tę przejawia dziecko, które decyduje o tym, w co się będą wszyscy bawić albo zostaje kapitanem drużyny.
2. Negocjowanie rozwiązań – talent mediatora, który polega na zapobieganiu konfliktom albo gaszeniu tych, które już wybuchły. Osoby obdarzone tą zdolnością przewyższają innych umiejętnością zawierania umów, rozsądzaniem sporów i mediowaniem w ich załatwianiu. Talent ten posiadają uczniowie, którzy rozstrzygają spory w klasie szkolnej.
3. Nawiązywanie stosunków osobistych – talent polegający na empatii i łatwości wchodzenia w kontakty z innymi osobami. Ułatwia on zawieranie znajomości, rozpoczynanie rozmów, prawidłowe rozpoznawanie uczuć i trosk innych ludzi oraz reagowanie na nie. Dzieci obdarzone tym talentem dobrze współżyją w grupie, łatwo włączają się do wspólnej zabawy, odczytują emocje z wyrazu twarzy i są najbardziej lubiane przez innych uczniów.
4. Przeprowadzanie analiz społecznych – zdolność do wykrywania i intuicyjnego domyślania się uczuć, motywów i trosk innych. Wiedza o tym, jak i co czują pozostali, może prowadzić do łatwego wytworzenia się zażyłości z nimi albo do poczucia wzajemnego zrozumienia⁸.

W klasie szkolnej wskaźniki prestiżu ucznia są następujące:

- z jego zdaniem liczą się inni uczniowie;
- wywiera on wpływ na postępowanie innych;
- pozostali uczniowie chętnie go naśladowają;
- cieszy się zaufaniem innych uczniów;
- budzi szacunek lub podziw;
- jest osobą lubianą⁹.

D. Ekiert-Grabowska wyróżnia w klasie szkolnej pięć kategorii członków grupy, przyjmując za kryterium podziału powiązania poszczególnych osób z pozostałymi.

Dzieci akceptowane – są to uczniowie, którzy cieszą się uznaniem, a pozostałe osoby w klasie przyjmują wobec nich silne postawy pozytywne. Dzieci zaliczane do tej grupy mają największe możliwości w zakresie zaspokajania swoich potrzeb psychicznych w grupie oraz

⁶ Por. ibidem, s. 564.

⁷ Por. A. Janowski, R. Stachyra, *Prestiż ucznia wśród rówieśników*, Warszawa 1985, s. 7-8.

⁸ Por. D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997, s. 110.

⁹ Por. ibidem, s. 10.

szanse na prawidłowy rozwój społeczny. Najczęściej są dobrze przystosowane do wymagań stawianych przez szkołę, znajdują się w centrum życia klasowego.

Dzieci przeciętnie akceptowane – jest to grupa uczniów należących do osób raczej lubianych, jednakże w strukturze grupy nie zajmujących ważnych miejsc. Przebywanie w klasie szkolnej nie dostarcza im szczególnie dużo bodźców negatywnych, z drugiej jednak strony nie jest dla nich źródłem negatywnych doświadczeń.

Dzieci o statusie niezrównoważonym – w grupie tej znajdują się uczniowie, wobec których uczucia sympatii i antypatii ze strony pozostałych uczniów są podzielone. Część uczniów ma do nich stosunek pozytywny, pozostali zaś wręcz przeciwnie. Z psychologicznego punktu widzenia taka sytuacja jest niekorzystna dla funkcjonowania dziecka. Z jednej strony otrzymują oni bowiem uznanie od części klasy, z drugiej zaś są odrzucani przez innych.

Dzieci izolowane – można tu zaliczyć uczniów znajdujących się na marginesie życia klasowego, którzy nie podejmują działań na rzecz grupy, często określanych mianem biernych społecznie. Dzieci te nie należą do pożądaných partnerów interakcji, nie liczą się w grupie. Pozostali uczniowie nie okazują im sympatii ani antypatii – traktują ich w obojętny sposób. Sytuacja psychiczna dziecka izolowanego jest bardzo niekorzystna z tego względu, że nie jest ono w stanie zebrać doświadczeń społecznych, koniecznych do właściwego funkcjonowania w grupie.

Dzieci odrzucane – to uczniowie będący przedmiotem jawnie deklarowanej niechęci ze strony grupy. Klasa ich nie lubi, przez co mają bardzo mały wpływ na to, co się w niej dzieje. Pozostali uczniowie unikają z nimi kontaktów. Przebywanie w grupie stanowi dla uczniów odrzucanych źródło negatywnych przeżyć, co może znaleźć swoje odzwierciedlenie w nieodpowiednim nastawieniu do nauki, szkoły, ale też samego siebie.

Dwie ostatnie kategorie uczniów, czyli uczniowie izolowani i odrzucani przez grupę, można określić wspólną nazwą dzieci nieakceptowanych¹⁰. Dzieci nieakceptowane są nielubiane i niepopularne, z związku z czym nie mogą zaspokoić swoich potrzeb psychicznych¹¹.

Dziecko izolowane określane jest przez swoich rówieśników jako nieśmiałe, małomówne i mniej aktywne społecznie niż reszta. Rzadko podejmuje próbę wejścia do grupy lub zaprzyjaźnienia się z jej członkami i szybko rezygnuje, gdy wysiłki nie przynoszą sukcesów. Niektóre dzieci świadomie wycofują się z życia grupy, gdy na przykład rówieśnicy są dla nich mało atrakcyjni, bądź nie prowadzą takiego stylu życia, jak oni¹².

Dzieci odrzucane to takie, które nie cieszą się popularnością, wzbudzają negatywne uczucia i bardzo często popadają w konflikty, gdy ich kontakty są nieprawidłowo ukształtowane społecznie¹³.

Do podstawowych przyczyn, które wpływają na odrzucenie bądź ignorowanie dziecka przez grupę rówieśniczą należą:

- brak podstawowych umiejętności społecznych;
- nieznaną reguł rządzących nawiązywaniem i utrzymywaniem poprawnych kontaktów (interpretowanie mowy ciała, odczytywanie mimiki, wchodzenie w kontakt wzrokowy, właściwe reagowanie na emocje)¹⁴;

Liczni autorzy podają, że przyczyny złej pozycji ucznia w grupie rówieśniczej nie zawsze uzależnione są od jego rzeczywistych mankamentów, lecz zakorzenione

¹⁰ Por. D. Ekiert-Grabowska, *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Warszawa 1982, s. 28-31.

¹¹ Por. A. Korzeniewicz, *Z pomocą nieakceptowanym*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001 nr 9, s. 28.

¹² Por. R. Pawłowska, *Izolacja społeczna i odrzucenie dziecka przez grupy wychowawcze*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1994 nr 3, s. 34.

¹³ Por. A. Korzeniewicz, *Z pomocą nieakceptowanym*, op. cit., s. 28.

¹⁴ Por. D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, op. cit., s. 197.

w ukształtowanych przez środowisko opiniach, które mogą być dwojakiego rodzaju. Pierwsze z nich powstają jeszcze przed przyjściem dziecka do szkoły lub też zaraz po jego krótkim w niej pobycie. Drugie zaś tworzą się wolniej, w toku wspólnej nauki i przebywania ze sobą dzieci w klasie. Moim zdaniem, dwóm wymienionym rodzajom opinii powinien towarzyszyć trzeci – a mianowicie sądy zależne od nauczyciela, kształtowane przez niego i umacniane, mające służyć weryfikowaniu niewłaściwej pozycji ucznia w klasie oraz poprawie jego relacji z grupą.

Ujemne opinie, powodujące negatywne postrzeganie dziecka, mają następujące przyczyny:

1. „niesprawność dziecka - fizyczna, ułomność;
2. brak zdolności, słaby rozwój umysłowy;
3. złe warunki domowe i rodzinne;
4. poglądy rodziców i najbliższego otoczenia;
5. brak karności, agresywność dziecka”¹⁵.

Zadaniem nauczyciela w takich sytuacjach jest podjęcie walki z uprzedzeniami i nietolerancją. Jak podaje D. Goleman „przymykanie oczu na przejawy uprzedzeń sprzyja szerzeniu się dyskryminacji. W takiej sytuacji niepodjęcie żadnych przeciwdziałań przynosi poważne konsekwencje, bowiem wirusy uprzedzeń rozprzestrzeniają się bez żadnych przeszkód. Celowe wydają się być starania zmierzające do definitywnej zmiany norm uznawanych przez daną grupę. Powinny się one przejawiać zdecydowanym potępieniem wszelkich aktów dyskryminacji (...) Nie musi to wprawdzie zmniejszać uprzedzeń, ale w zmienionym klimacie nie będą one dochodzić do głosu”¹⁶.

Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej mogą stać się ofiarami mobbingu. Dan Olweus wymienia następujące cechy ogólne potencjalnych ofiar mobbingu:

- „są fizycznie słabsze od swoich rówieśników (dotyczy to zwłaszcza chłopców);
- boją się urazów fizycznych, więc unikają niebezpiecznych zabaw, niektórych dyscyplin sportowych, bójek;
- mają słabą koordynację ruchów (dotyczy to zwłaszcza chłopców);
- są ostrożne, wrażliwe, ciche, wycofane z życia, mało aktywne, nieśmiałe, często płaczą;
- są niepewne siebie, załknione, mają niską samoocenę, podświadomie i pośrednio okazują innym swoją bezbronność i bezradność — sygnalizują, że są łatwym celem;
- mają trudności z funkcjonowaniem w grupie towarzyskiej natury werbalnej lub fizycznej; zwykle nie są agresywne, nie drażnią innych, nie prowokują;
- łatwiej nawiązują kontakt z dorosłymi niż z rówieśnikami;
- nawet jeśli na początku szkoły miały dobre stopnie, później ich wyniki ulegają pogorszeniu”¹⁷.

Niekiedy zdarza się, że ofiarami mobbingu są tzw. ofiary prowokujące. Są to uczniowie, których prestiż w grupie rówieśniczej również można uznać za niski. Zdaniem D. Olweusa ofiary prowokujące charakteryzują się następującymi cechami:

- „mają porywczy temperament, bronią się, a zaciepione chcą się bić, ale najczęściej z żalonym rezultatem;
- są nadaktywne, ciągle w ruchu, nie potrafią się skupić, wprowadzają zamieszanie i niepokój; często są niedojrzałe i niezdarne, mają nawyki drażniące dla otoczenia;
- są nielubiane także przez dorosłych, z nauczycielami włącznie;

¹⁵ OMEP, *Pozycja ucznia w klasie szkolnej*, <http://www.omep.org.pl/teoria/99-pozycja-spoeczna-ucznia-w-klasie-szkolnej.html> [dostęp z dnia: 9.09.2011].

¹⁶ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, op. cit., s. 144-145.

¹⁷ D. Olweus, *Mobbing. Fala przemocy w szkole jak ją powstrzymać*, Warszawa 2007, s. 71-72.

- same usiłują dokuczać innym uczniom”¹⁸.

Metodą, która mogłaby być skuteczna w walce z dyskryminacją i lobbieniem w szkołach byłoby wprowadzenie programu nauki umiejętności społecznych. Wymagałoby to, co prawda, przygotowania nauczycieli do prowadzenia tego typu zajęć, jednak korzyści płynące z tego typu programów dla uczniów byłyby następujące:

„Empatia: odczytywanie emocji

- Lepsza zdolność patrzenia z punktu widzenia innej osoby.
- Większa empatia i wrażliwość na uczucia innych osób.
- Lepsza zdolność słuchania innych.

Stosunki z innymi osobami

- Większa zdolność analizowania i rozumienia natury stosunków międzyludzkich.
- Lepsze rozwiązywanie konfliktów i wyjaśnianie nieporozumień.
- Lepsze rozwiązywanie problemów pojawiających się w stosunkach z innymi osobami.
- Większa pewność siebie i zręczność w komunikowaniu się.
- Większa otwartość i popularność wśród rówieśników, bardziej ożywione i przyjazne kontakty z nimi.
- Częstsze poszukiwanie towarzystwa tych dzieci przez rówieśników.
- Więcej zastanowienia i rozwagi.
- Bardziej prospołeczne nastawienie i harmonijna współpraca w grupach.
- Większa chęć dzielenia się z innymi, współdziałania i pomagania innym.
- Bardziej demokratyczne nastawienie w kontaktach z innymi”¹⁹.

Nauczyciel powinien wiedzieć, jakie są relacje pomiędzy uczniami w klasie szkolnej oraz jaką pozycję w grupie zajmują poszczególne jednostki. Jak podaje Z. Zaczyński „o konieczności poznawania stosunków społecznych panujących w grupach naszych wychowanków dla potrzeb teorii, poznania i praktyki pedagogicznej nie trzeba nikogo przekonywać. W codziennej pracy pedagogicznej dostrzegamy, iż nie tylko wpływamy na stosunki społeczne w klasie, ale że od tych stosunków zależą efekty naszej działalności pedagogicznej. Stąd niemal stale oceniamy życie społeczne w grupach rówieśniczych. Podstawą tych orzeczeń jest doraźna i niesymetryczna obserwacja życia szkolnego uczniów, dlatego, trzeba pamiętać, że nasze sądy nie są ocenami w pełni zasadnymi. Zadania wychowawcze współczesnej szkoły narzucają wprost konieczność pogłębionego poznania stosunków społecznych panujących w klasie szkolnej, w kółkach zainteresowań, słowem w każdej jednostce organizacyjnej, w której dokonuje się proces wychowawczy”²⁰.

Badaniu stosunków społecznych w grupach rówieśniczych służą metody socjometryczne. Są to metody szczególnie użyteczne, w przypadku, gdy pojawia się potrzeba postawienia szybkiej diagnozy dotyczącej wewnętrznej struktury grupy. Pozwalają one na uzyskanie obrazu więzi nieformalnych, łączących, np. poszczególnych uczniów w klasie, zidentyfikowanie osób szczególnie atrakcyjnych dla grupy, wskazanie osób przez grupę odrzuconych (wyraźnie nielubianych czy odrzucanych oraz izolowanych), porównywanie pozycji poszczególnych uczniów w klasie oraz stwierdzenie istnienia różnego typu podgrup (klik, paczek itp.). Metody socjometryczne umożliwiają ponadto identyfikację osób lub grup wymagających specjalnych zabiegów wychowawczych²¹.

Metody te opierają się na testach socjometrycznych, przez które rozumieć należy arkusze pytań z opisem sytuacji, stanowiących jednocześnie kryteria wyboru lub odrzucenia

¹⁸ Ibidem, s. 72.

¹⁹ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, op. cit., s. 253-254.

²⁰ Z. Zaczyński, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 136.

²¹ Por. *Metody badań pedagogicznych w zarysie*, red. A. Góralski, Warszawa 1994, s. 54.

przez badanych, tych członków własnej grupy, z którymi chcą lub nie chcą w opisanych w teście sytuacjach współdziałać („z kim najchętniej się bawisz”, „z kim się przyjaźnisz”)²².

Badania socjometrycznych w grupie można dokonać w oparciu o następujące techniki:

1. Technika socjometryczna J. L. Moreno – polega na przeprowadzeniu testu socjometrycznego, w którym osoby badane na podstawie zadanych pytań dokonują wyborów pozytywnych i/lub negatywnych spośród członków określonej grupy, spełniających warunki podane w kryterium. Badacz stawia jedno lub kilka pytań dotyczących rozmaitych sytuacji istotnych dla badanej grupy. Zebrane dane służą do wykreślenia socjogramu informującego o nieformalnej strukturze grupy.
2. Samoocena socjometryczna J. L. Moreno – członkowie grupy otrzymują pytanie o to kto, ich zdaniem, wybrał ich lub odrzucił. Samoocenę socjometryczną najczęściej stosuje się łącznie z klasyczną techniką Moreno.
3. Technika „Zgadnij, kto” – polega na podaniu przez badającego opisu pewnej osoby i poleceniu osobom badanym, aby wskazały, kto w badanej grupie spełnia te kryteria (na przykład: „to jest ktoś, kto zawsze jest niezadowolony i ciągle narzeka”).
4. Technika szeregowania rangowego – zadaniem badanych jest uporządkowanie wszystkich członków danej grupy z wyjątkiem siebie pod względem podanego kryterium (na przykład: „uszereguj członków grupy od najbardziej lubianych do najmniej lubianych”).
5. Technika porównywania parami – badani z zestawionych w pary członków grupy wybierają osoby, które w większym stopniu spełniają podane kryterium (na przykład: „podaj, kogo bardziej lubisz z każdej pary”). Ponieważ liczba par szybko rośnie wraz z liczebnością grupy, technika ta nadaje się tylko do stosowania w bardzo małych grupach.
6. Plebiscyt życzliwości i niechęci Janusza Korczaka – polegający na ocenianiu przez pozostałych członków grupy wybranej osoby. Własne ustosunkowania zapisywane są na skali trzy - lub pięciostopniowej²³.

Aby można było stosować badanie socjometryczne, musi być spełnionych kilka podstawowych warunków:

- „grupa, w której stosujemy socjometrię, musi być zamknięta i jasno dla każdego z jej członków zdefiniowana;
- wszyscy jej członkowie muszą znać się wzajemnie i pozostawać w rzeczywistych stosunkach społecznych;
- dalsza charakterystyka grupy w zasadzie przyczynia się do ograniczeń możliwości stosowania metody, tzn. liczebność badanej grupy może wynosić od kilku do kilkudziesięciu osób, wiek – od przedszkolnego. Badania można przeprowadzać zarówno indywidualnie, jak i zbiorowo;
- ważnym warunkiem jest możliwość przedstawienia jasno określonych kryteriów, jednoznacznie rozumianych przez wszystkich członków grupy;
- badania socjometryczne udają się w sytuacji, gdy grupa ma zaufanie do prowadzącego. Musi on zapewnić tajność wyborów i dyskrecję, co do wyników. Rozgłaszając wyniki badań socjometrycznych, można wyrządzić wiele szkód;
- jeśli wyniki badań socjometrycznych mają służyć do przeprowadzenia zmian w grupie zgodnie z preferencjami wyrażonymi przez jej członków, to osoby badane powinny być poinformowane o tym przed badaniem²⁴.

²² Por. Z. Zaczyński, *Metody badań pedagogicznych*, op. cit., s. 136.

²³ Por. *Metody badań pedagogicznych w zarysie*, op. cit., s. 55-56.

²⁴ Ibidem, s. 68.

Na zakończenie należy podkreślić istotną kwestię. Niski prestiż w grupie rówieśniczej i niepowodzenia doświadczane w kontaktach z rówieśnikami mogą negatywnie wpływać na kształtowanie się obrazu własnej osoby. Jak podają H. Rylke i G. Klimowicz „opinia o samym sobie ma istotny wpływ na spostrzeganie własnych działań, możliwości i sensowne postępowanie. To, czy obraz samego siebie jest pozytywny, optymistyczny, oparty na „mocnych stronach” dorastającego, czy też negatywny, pesymistyczny i z dezaprobatą przedstawiający własne możliwości, zależy głównie od tego, jakie doświadczenia emocjonalne znajdują się u jego podstaw. Doświadczenie bowiem decyduje o kierunku selekcji zdarzeń i ich interpretacji, uzasadniając ocenę oraz poziom wykonywanych czynności. Dorastająca młodzież częściej, niż to ma miejsce w innych etapach rozwoju, opiera obraz samego siebie na tym, co stanowi brak w jej codziennej aktywności, przypisując owym, niejednokrotnie drobnym niepowodzeniom zbyt duże znaczenie. Czasami podstawą tworzenia takiego negatywnego obrazu mogą być nieliczne niepowodzenia (...), które znacząco wpływają na niedoceniań własnych umiejętności i możliwości oraz funkcjonowanie własnych realnych możliwości”²⁵. Stąd też do ważniejszych zadań szkoły zaliczyć należy właściwe kierowanie procesem kształtowania się samooceny ucznia. Obraz samego siebie powinien opierać się na samopoznaniu, rozpoznawaniu braków i wad, w taki sposób, aby uczeń mógł je przezwyciężyć, ale przede wszystkim poszukiwaniu mocnych stron i uświadamianiu ich istnienia.

Bibliografia:

1. Ekiert-Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Warszawa 1982.
2. Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997.
3. *Metody badań pedagogicznych w zarysie*, red. A. Góralski, Warszawa 1994.
4. Janowski A., Stachyra R., *Prestiż ucznia wśród rówieśników*, Warszawa 1985.
5. Korzeniewicz A., *Z pomocą nieakceptowanym*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001 nr 9.
6. Łobocki M., *Wychowanie w klasie szkolnej*, Warszawa 1974.
7. Miciura H., *Miejsce słabego ucznia w klasie*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 9-10.
8. Olweus D., *Mobbing. Fala przemocy w szkole jak ją powstrzymać*, Warszawa 2007.
9. OMEP, *Pozycja ucznia w klasie szkolnej*, <http://www.omep.org.pl/teoria/99-pozycja-spoeczna-ucznia-w-klasie-szkolnej.html>.
10. Pawłowska R., *Izolacja społeczna i odrzucenie dziecka przez grupy wychowawcze*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1994 nr 3.
11. Przetacznik-Gierowska M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 2002.
12. Przetacznikowa M., *Grupa rówieśnicza jako środowisko wychowawcze*, [in:] *Psychologia wychowawcza*, red. M. Przetacznikowa, Z. Włodarski, Warszawa 1983.
13. Przetacznikowa M., *Psychologia klasy szkolnej*, [in:] *Psychologia wychowawcza*, red. M. Przetacznikowa, Z. Włodarski, Warszawa 1983.
14. Rylke H., Klimowicz G., *Szkoła dla ucznia. Jak uczyć życia z ludźmi*, Warszawa 1982.
15. Zaczyński Z., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1995.

²⁵ H. Rylke, G. Klimowicz, *Szkoła dla ucznia. Jak uczyć życia z ludźmi*, Warszawa 1982, s. 163.

STUDENT'S POSITION IN PEER GROUP

ANETA PASZKIEWICZ

ABSTRACT: *For the child peer group is a place where it acquires a number of desirable social skills and significantly affects the progress of the socialization process of young people. Peer group plays an import and impact especially for school-age children because during this period there is need of isolation from adults and in its place comes the need to be among people in the same age and similar interests or tastes. Peer groups are ruled by certain laws - the children are divided into popular and unpopular, distinguish leaders and their followers. In the case of rejected children, we have to deal with some negative consequences, such as social isolation, feelings of social incompetence, and even neurosis or criminal behavior. Such situations can certainly be seen in the classroom. Low prestige among peers and failures experienced in dealing with peers can negatively affect the formation of the student's self-image. Hence, one of the most important tasks of the school will be appropriate managing of shaping the student's self-image. It will be based on self-discovery, identifying gaps and defects in such a way that the student be able to overcome them, but mainly looking for strengths and realizes their existence in the unit.*

KEY WORDS: *peer group, social prestige, relations between-peers, sociometric methods*